

Sommen-pirken, Sveriges mest sålda pirk genom alla tider.

Av Björn Borg

Den här berättelsen handlar om den finurlige och envise **Gustaf Adolf Sjökvist** och vad han åstadkom i **Bestorp** med start före andra världskriget. Han växte upp i Kisa-trakten och jobbade som ung på yxfabriken i Kölefors. Ett tag var han också på sjön.

Men han kommer alltid att förknippas med en produkt, som skulle bli den mest sålda i Sverige genom alla tider. **Sommen-pirken.**

Historien börjar år 1938.

Sjökvist jobbade på den gamla sågen i Bestorp och när ägarna beslutade att bygga en ny såg, hoppade han av. Han bestämde sig för att starta eget och tillverka pirkar och andra fiskredskap under lite mer ordnade former. Han var fast övertygad om att det fanns en marknad för hans handgjorda pirkar. Under några år hade han pysslat med tillverkning "lite vid sidan om" i sågens maskinrum. Detta kom att bli en mjuk och naturlig övergång till en egen verksamhet. Inte alls ovanligt bland våra pirktillverkare som vi lärt känna lite senare i vårt distrikt.

Gustaf Sjökvist köpte en verkstadsbyggnad vid "Lillsjön", som är den innersta viken av Stora Rengen i samhället Bestorp. Han utrustade verkstaden med både köpta och egendesignade maskiner.

Gustaf och Annie Sjökvist bodde i närheten av verkstaden. Deras hus ligger fortfarande kvar, alldeles intill den stora landsvägen som leder trafiken runt Bestorp. Även om bonings-huset ändrat fasad och färg några gånger, så finns samma stora stenblock kvar (t v i bilden).

Här byggde han upp den verksamhet som skulle bli familjens levebröd under ett halvt sekel. De båda sönerna Gunnar och Hugo var med från början och nu började den berömda **Sommen-pirken** spridas över Sveriges vatten. Kust som sjö.

Uppfinnaren Sjökvist

Några ritningar eller skisser på Sommen-pirken finns inte bevarade, troligen behövde han inte några. Allt fanns i hans huvud. Med all rätt kallades Sjökvist av byborna för "Uppfinnaren" och hans klurighet blir väldigt påtaglig när vi nu förstår vad han har skapat.

Sjökvist konstruerade och byggde traktens första motordrivna velociped.

Mått, materialval och nödvändiga tillverkningsprocesser växte fram under den första tiden. Han konstruerade och tillverkade alla verktyg själv. Stansar och klippverktyg för plåtar, gjutprocesser och verktyg för blyhanteringen, präglingsverktyg med gränslösa kombinationer, handdrivna verktyg för "8:orna" (länkarna), lödmaskiner osv.

Han konstruerade även gäddsaxar och så utvecklade han pimpelspön tillsammans med den kände fiskeskribenten Curt Lindhè från Linköping. Carl A D Johansson i Kisa tillverkade senare med framgång de patenterade gäddsaxarna.

Sjökvists och Lindhès hopfällbara pimpelspö blev inte föremål för någon nämnvärd uppskattning eller serieproduktion. Spöet finns dokumenterat på bild i några av Lindhès läsvärda böcker om pimpelfiskets mysterier, bl a "Abborren hugger" från 1960.

Sjökvist konstruerade ett smart präglings-verktyg, som kunde anpassas till olika pirk längder. "S"-et, fjällmönstret och ögat skulle sitta på rätt plats oavsett pirkstorlek.

Färdiga plåtämnen till Sommen-pirken. Här ligger även ämnen till Bestorp- och Rengen-pirkarna som var symmetriska, dvs de hade samma form på både fram- och baksida. De var inte präglade med något mönster. Rörelsen i vattnet blev väldigt klumpig så de fungerade mer som ett lod och var väldigt snabba till botten.

När allt var på plats och maskinerna intrimmade, så kunde Sjökvist så småningom driva firman på ett någorlunda lönsamt sätt. Men det fick aldrig bli en hög tillverkningstakt på bekostad av kvaliteten. Varje pirk krävde handpåläggning som kontroll av lödning, kantslipning och en noggrann polering. Sist monterades fjädderingarna,

länken och kroken. Sjökvists fru Annie betade kroken med en elegant rosett av rött ullgarn och polerade de färdiga pirkarna en sista gång. Hon paketerade 1 dussin pirkar per låda för leverans. Pirkarna tillverkades i 4 längder: 50, 75, 90 samt 110 mm. Den kortare kom till på senare år under Hugos tid. Med silver-, koppar- och mässingsplåt kunde färg-kombinationerna bli många men ibland skickades även en del pirkar till Linköping för att förkromas.

Barnbarnet Ove Persson i början av 1960-talet. Här slipar han pirken efter bly-gjutningen. Ove berättar om hur han jobbade med saltsyra på plåtarna för att få blyet att flyta ut och fästa ordentligt utan luftblåsor. Det fick absolut inte förekomma några håligheter i den färdiga pirken. Jobbet var smutsigt (och giftigt!). Som om detta inte var nog – efter arbetet tvättade de händerna i fotogen för att bli riktigt rena!

Att tillverka sina egna fjädderingar var en självklarhet!

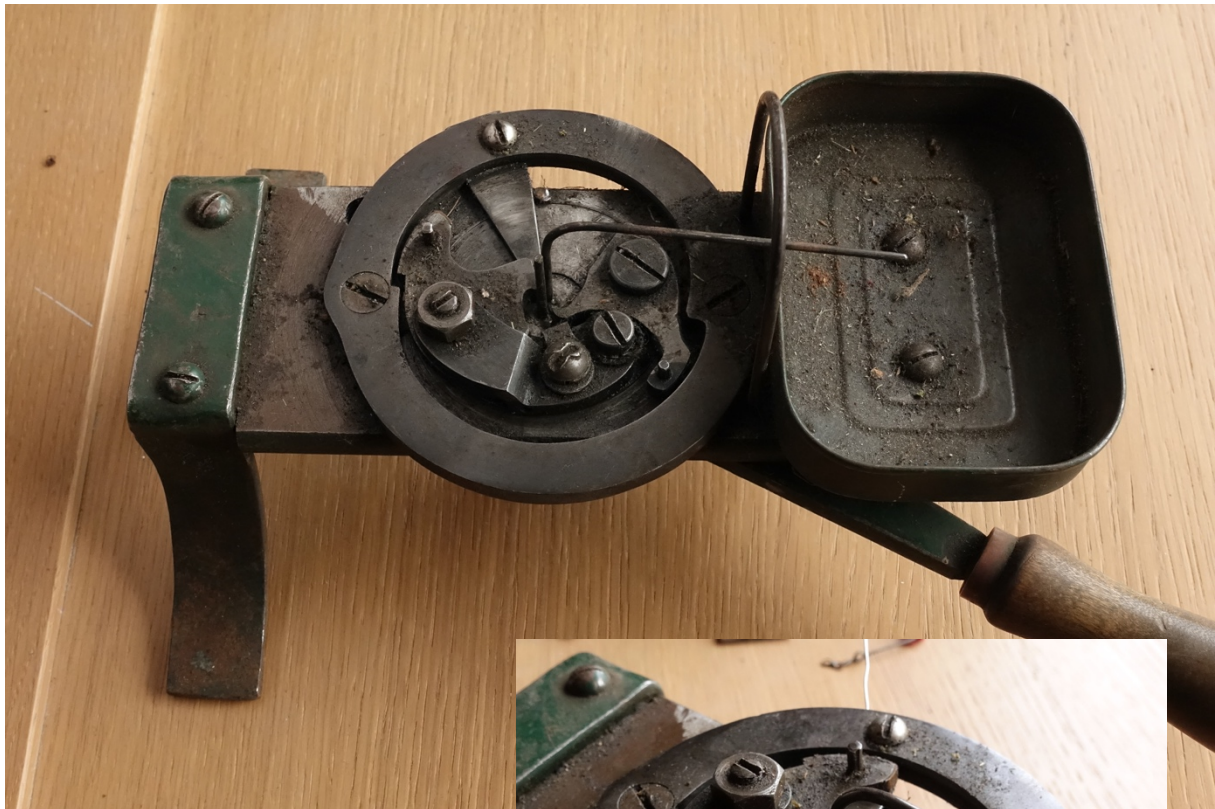

Fru Sjökvists röda huggpunkter i ullgarn.

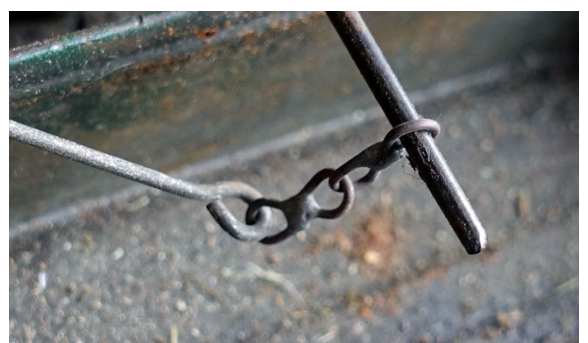
Några medarbetare i verkstaden.

Själv är bäste dräng

I det här verktyget tillverkade Sjöqvist länkarna till kroken. Han utvecklade verktyget själv och tillverkade det också. Om det blev slitage eller något annat fel, så reparerade han det lätt. De färdiga "åttorna" hamnade i plåtasken till höger. I nästa moment löddes dom ihop. 2 och 2.

Gjutformen för bly

Varje pirkstorlek hade sin egen gjuttång, så fyllnaden skulle bli perfekt. Dels skulle efterarbetet bli minimalt med korrekt mängd och sedan fick det inte bli några blåsor inuti pirken.

Andra världskriget blev en boost för försäljningen!

Affärerna gick bra, även under kriget. Efterfrågan av Sjökvists pirkar minskade inte utan tvärtom ökade! Under kriget var det ransonering på det mesta och många svenskar levde väldigt knapert. Det gällde att dryga ut maten och mätta alla i familjen.

Barnkullarna var stora och egenfångad fisk blev ett värdefullt tillskott på matborden. En av den största marknaden för Sommenpirkarna var faktiskt västkusten. Sjökvist levererade stora mängder dit. Pirken fungerade mycket bra från klipporna, den var mycket lättkastad p g a sin form och koncentrerad tyngd. Sommen-pirken gav långa kast i motvinden och den sjönk snabbt.

Hugo drev verksamheten vidare i Sjökvists anda

Grundaren Gustaf Sjökvist dog 1955. Sonen Hugo Sjökvist, som jobbat hos pappa sedan starten, tog över.

Han utvecklade några nya pirkar, som byggde på samma tillverkningssätt, två formpressade plåtar som fylldes med bly. Till skillnad mot Sommen-pirken var dessa symmetriska. Fram- och baksidan var identiska till formen. Pirkarna "Bestorp" och "Rengen" blev aldrig några storsäljare, men jag använder dom fortfarande vid båtpimpel.

Rengen-pirken blev förebild till den nutida Linköpings-pirken, som görs av Börje Nilsson, Linköping. Han pryade en sommar hos Sjökvist. En annan som pryade i Bestorp var Anders Johansson (Anders-pirken) som här gjorde sina första egna pirkar och fick lära sig allmän materialhantering inom pirkstillverkning, bl a att kalka silver med trasa innan leverans. Året var 1974.

Det gick till slut inte att konkurrera med alla billiga och dåliga kopior av Sommen-pirken som kom ut på marknaden. De var avgjutningar av mycket dålig och ojämn kvalitet, helt massiva och med en obefintlig finish. De sälj fortfarande som Sommenpirk (typ) men bär inte bokstaven "S", som står för "Sjökvist". Den ursprungliga Sommenpirken blev aldrig patenterad eller mönsterskyddad.

Hugo Sjökvist lade ner verksamheten i början på 1980-talet.

Hur var det nu med "den mest sålda pirken i Sverige?"

Jag gjorde ett överslag på antalet gjorda Sommen-pirkar tillsammans med Ove Persson, som har hjälpt mig med fakta till denna artikel. Han kommer ihåg hur mycket som paketerades varje dag.

De levererade minst 10 lådor pirkar om dagen. Varje låda innehöll 1 dussin, dvs 12 stycken pirkar. På ett år levererade man säkerligen 36.000 pirkar. På nästan 50 års verksamhet blir det cirka **1.600.000 pirkar!**

Gust. H. Sjökvist

FISKREDSKAP

Tel. 77

BESTORP

Tel. 77

Tack Ove Persson för hjälpen med historiska fakta och lån av familjebilderna!
Tack Christer Hagström för lån av verktygen!

Björn Borg 2020-05-28